

Izložba: »Kranjske zemaljske povlastice 1338. – 1736.« (Kranjski deželni privilegiji 1338. – 1736.), Pazin: Državni arhiv u Pazinu – Arhiv Republike Slovenije, 18. veljače – 17. travnja 2009.

U Državnom je arhivu u Pazinu postavljena izložba koju je organizirao i prvi put postavio Arhiv Republike Slovenije u Ljubljani od 3. travnja do 4. svibnja 2008. u čast slovenskog predsjedanja Europskom Unijom. Tom su prilikom posjetitelji bili u prilici pogledati trideset i osam izvornih isprava pohranjenih u Arhivu Republike Slovenije, kao i veći broj preslika. Postava se u Pazinu, pak, sastojala od otisnutih panoa s faksimile-preslikama originalnih isprava. U klasičnim muzejskim postavama historijska i historiografska vrijednost i esencija eksponata odražavaju se podjednako u njihovom sadržaju i formi. Kako je riječ o visokokvalitetnim otiscima, ne može se govoriti o značajnijem gubitku kvalitete sadržaja budući da je spretnim grafičkim oblikovanjem gotovo u potpunosti sačuvana čitljivost materijala. No, sa stajališta forme, bez obzira na vrlo uspješni prijenos vizualnog dojma povelja i pečata, ipak se značajan dio gubi u prijelazu iz trodimenzionalnog u dvodimenzionalni prikaz. To je donekle ublaženo činjenicom da je ovdje riječ o poveljama, koje kao pisani povijesni izvor naglasak prvenstveno duguju sadržaju, dok je forma u drugom planu.

Sadržajno, postav se sastoji od trideset i osam isprava u rasponu od 1338. do 1736. godine koje tvore takozvane *Landhandfeste* odnosno zbirku državnih privilegija. Običaj je bio da svaki novi vladar prilikom ustoličenja i primanja vazalne prisege potvrdi postojeće privilegije izdavanjem isprave koja bi zatim i sama postala dijelom niza u zbirci državnih privilegija. U jezgri svake takve zbirke nalazila se temeljna isprava, kao osnova za sve kasnije potvrde. U slučaju Kranjske, riječ je o privilegiji kranjskom plemstvu vojvode Alberta II. iz 1338. godine kojom su regulirana prava i obaveze plemstva, ali i čitav niz drugih društvenih i pravnih odnosa u Vojvodstvu, što je povelji dalo svojevrsan ustavni karakter. Albert je dokinuo neslobodni status ministerialaca i izjednačio čitavo plemstvo pred vrhovnim plemićkim ogradnim sudom (*Landschranne*), čime je ograničio sudske ovlasti samih plemića. Jedna od najvažnijih odredbi bila je uvođenje štajerskog prava u svim onim oblastima koje nisu posebno regulirane kranjskim privilegijama. Time su položeni temelji kasnijeg stvaranja Unutarnje Austrije (*Innerösterreich*) koja se sastojala od vojvodstava Štajerske, Koruške i Kranjske, kao i pridruženih habsburških posjeda.

Upravo su pridruženi posjedi tvorili drugu jezgru *Landhandfeste*, a to su bile dvije privilegije grofa Alberta III. Goričkog izdate u travnju 1365. za grofoviju u Marki i Metliki, kao i za grofoviju Istru. Potrebno je napomenuti kako grofovija Istra uključuje sve posjede Goričkih u Istri, odnosno da nije istovjetna s Pazinskom knežijom, već uključuje i druge gospoštije, poput Lupoglava i Pićna, odnosno čitavu austrijsku Istru.

Tim se privilegijama, koje su sadržavale gotovo jednake odredbe kao i kranjska privilegija, uređivalo pokrajinsko sudstvo, uz zasebne *Landschranne* za plemstvo i mjesne sudove za podanike. Ujedno je regulirano i pitanje vojne obveze koja je bila na teret vazala u obrambenim ratovima, a na teret seniora izvan granica grofovija. Najbitnija je društveno-politička odrednica to što su ovim privilegijama grofovija u Marki i Metliki i grofovija Istra izričito označene kao posebne zemlje unutar Svetoga Rimskog Carstva sa svojim pravima i sudstvom, što je politički i pravni status koji će one zadržati čitav srednji vijek. Štoviše, za čitavog trajanja habsburške vladavine one nisu bile uključene u vojvodstvo Kranjsku već su činile takozvane pridružene posjede (*angereihete Herrschaften*), povezane iz administrativno-upravnih razloga.

Zbirka *Landhantfeste* sastoji se, dakle, od čitavog niza potvrda ovih triju jezgrenih privilegija. Goričke privilegije prvi su, nakon što su spomenute grofovije prešle u habsburške ruke, potvrdili vojvode Albert III. i Leopold III. koji su utemeljili dvije habsburške loze. Prva je, pak, sačuvana potvrda kranjskih privilegija ona vojvode Ernsta Željeznog iz 1414. godine. Kasniji vladari nastavili su potvrđivati privilegije kranjskog plemstva i pridruženih grofovija, prvo pojedinačno, a počevši s 1593. godinom, skupno. Posebno je zanimljiva zlatna bula Fridrika III. koji je, zbog suparništva s albertinskom lozom Habsburgovaca koja je vladala Austrijom, naglasak stavio na težnju ka pravnom izjednačavanju svih pokrajina Unutarnje Austrije kojima je vladala leopoldinska loza. Posljednju potvrdu zemaljskih privilegija izdao je Karlo IV. 1736., u vrijeme kada su staleži već uvelike marginalizirani pred naletom apsolutističke države.

Postavljanje izložbe u Državnom arhivu u Pazinu opravdano je iz više razloga. S jedne strane riječ je o prvoklasnoj i nadasve značajnoj arhivskoj tematici *par excellence* koja bi svakom arhivu trebala služiti na čast. S druge, pak, one važnije strane, sadržaj tematike u velikoj je mjeri dijelom istarske povijesti. Ne uzimajući u obzir suvremenu dnevno-političku problematiku, ne smije se zaboraviti da je Istra stoljetno žarište multikulturalnosti i suživota, kao i to da je grofovija Istra više od pola tisućljeća dijelila sudbinu i usko bila povezana s vojvodstvom Kranjskom. Upravo je ta povezanost, lišena pretenzija i političkih konotacija, ono što je činilo srž ove izložbe, i takva predstavlja prvorazredan primjer mogućnosti buduće suradnje bilo na polju arhivistike, bilo muzeologije, ali i brojnih drugih srodnih disciplina.

Robert Kurelić